

Hoeders van de lange termijn

ARCHINED 04-02-2022 Daan de Jong

In een kleine Utrechtse kerkzaal kwamen planologen en ontwerpers samen om het kathedraaldenken onderdeel te maken van ons vak. Hoe kunnen we ons bekwamen in de kunst van het plannen en ontwerpen voor de lange termijn? Aanleiding voor de bijeenkomst is het essay van Peter Pelzer *Verantwoordelijk voor de Toekomst*.

We zullen onze tijdshorizon moeten verleggen / beeld auteur

“Als we bouwen, laten we dan bedenken dat we voor de eeuwigheid bouwen. Laat het niet zijn voor het huidige genot, noch voor het huidige gebruik alleen. Laat het een zodanig werk zijn dat onze nakomelingen ons er dankbaar voor zullen zijn.” John Ruskin

Voor deze ontwerphouding, die criticus John Ruskin uiteenzette in zijn *Seven Lamps of Architecture* (1849), tonen de meeste ontwerpers nog maar weinig gevoeligheid. We ontberen de wilskracht om toekomstige generaties op een rechtvaardige manier onderdeel te maken van de ontwerpkeuzes die nu worden gemaakt. En dat terwijl we in een tijd leven waarin de acties van nu – waarschijnlijk meer dan ooit tevoren – verstrekkende gevolgen zullen hebben voor de toekomst.

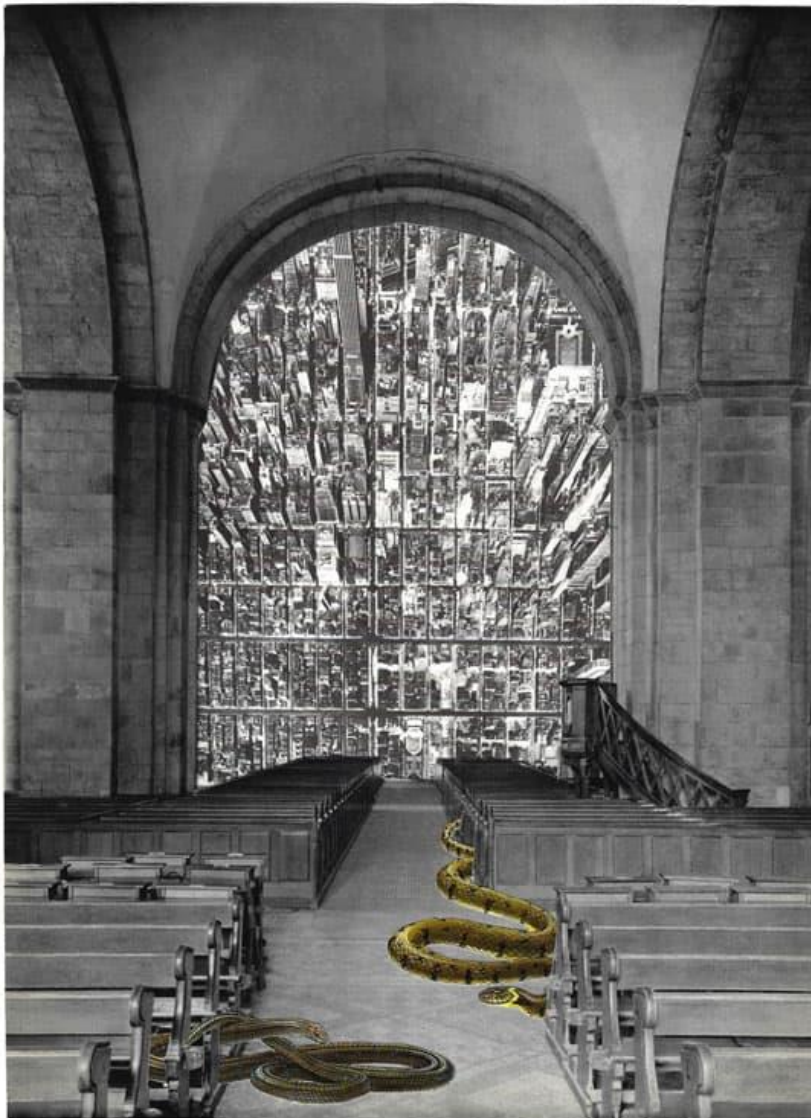
Kortom, we moeten de kunst van het plannen en ontwerpen voor de lange termijn herontdekken. Wat we daarvoor nodig hebben is kathedraaldenken. De term staat voor de erflatersmentaliteit die kathedraalbouwers ertoe dreef om te bouwen voor een toekomst ver voorbij de grenzen van hun eigen bestaan.

“Gelijkheid tussen generaties vereist een langetermijnperspectief”, zo stelt planoloog Peter Pelzer verbonden aan de Universiteit Utrecht. Met zijn essay *Verantwoordelijk voor de Toekomst. Op zoek naar een planologie van de lange termijn* daagt hij planologen en ontwerpers uit om hun tijdshorizon te verleggen. De publicatie van zijn essay vormde de aanleiding voor een mini-conferentie waar de eerste voorzichtige stapjes werden gezet om tot een gigantische paradigmaverschuiving te komen.

Het is 16 maart 2022, verkiezingsdag. Terwijl politici druk zijn om hun plannen voor de komende vier jaar te verkopen, stroomt in Utrecht een zaaltje langzaam vol met planologen en ontwerpers om zich over een agenda voor de lange termijn te buigen. Peter Pelzer – de drijvende kracht achter de conferentie – richt zich tot de zaal. Zijn stem is zacht, de toon ernstig: “we zijn de toekomst uit het oog verloren”.

In zijn openingswoord roept hij op om ons voorstellingsvermogen aan te spreken, een term die hij gebuikt in zijn essay en nauw verwant is aan het vaker gebruikte begrip verbeeldingskracht. “Wat is het verschil?” hoor ik je denken. Voor het antwoord ging Pelzer te rade bij schrijfster Wytske Versteeg. “Waar verbeeldingskracht en voorstellingsvermogen van elkaar verschillen, is dat voorstellingsvermogen meer empathie in zich heeft”, zo stelt Versteeg. Dit verschil in semantiek doet ertoe omdat een pathologisch gebrek aan empathie voor de toekomst wel eens aan de basis zou kunnen liggen van onze kortzichtigheid. “De toekomst kan vaag en abstract zijn”, merkt Pelzer terecht op. Dit maakt het moeilijk om je er op een empathische manier toe te verhouden. Dat de toekomst ook een stem kan hebben wordt duidelijk tijdens de conferentie.

Planologen in spe vertellen over de droom die zij hebben voor de toekomstige inrichting van hun omgeving. Zo spreekt een studente over haar hoop op een toekomst waarin nog ruimte is om te dromen. Dit kan opgevat worden als een oproep om letterlijk ruimte te laten voor haar dromen en die van toekomstige generaties. Maar het is ook een oefening in empathie en tegelijk een belangrijke subjectivering van de toekomst.

De hyperfocus op de korte termijn heeft ons denken vergiftigd / beeld auteur

Stedenbouw en planologie gaat over het afwegen van belangen. Die afweging werd – en wordt nog altijd te vaak – gemaakt vanuit de ivoren torens waar het lot over de inrichting van de ruimte wordt beslecht. Nu de roep om de democratisering van het ontwerpproces aanzwelt en participatie niet langer als pro memorie afgedaan kan worden, dringt de vraag zich op hoe we onbekende toekomstige generaties op een rechtvaardige manier onderdeel maken van deze belangenafweging. Als ontwerpers zullen we steeds vaker geconfronteerd worden met de tegengestelde krachten van de korte- en de lange termijn.

Uit het panelgesprek blijkt welke van deze krachten op dit moment de overhand heeft in de dagelijkse praktijk. Al snel is het woord *Grex* (grondexploitatie) gevallen en legt Edwin Buitelaar, onderzoeker bij het Planbureau voor de Leefomgeving, uit hoe de perverse logica van grondexploitaties een cultuur van langetermijndenken in de weg staat.

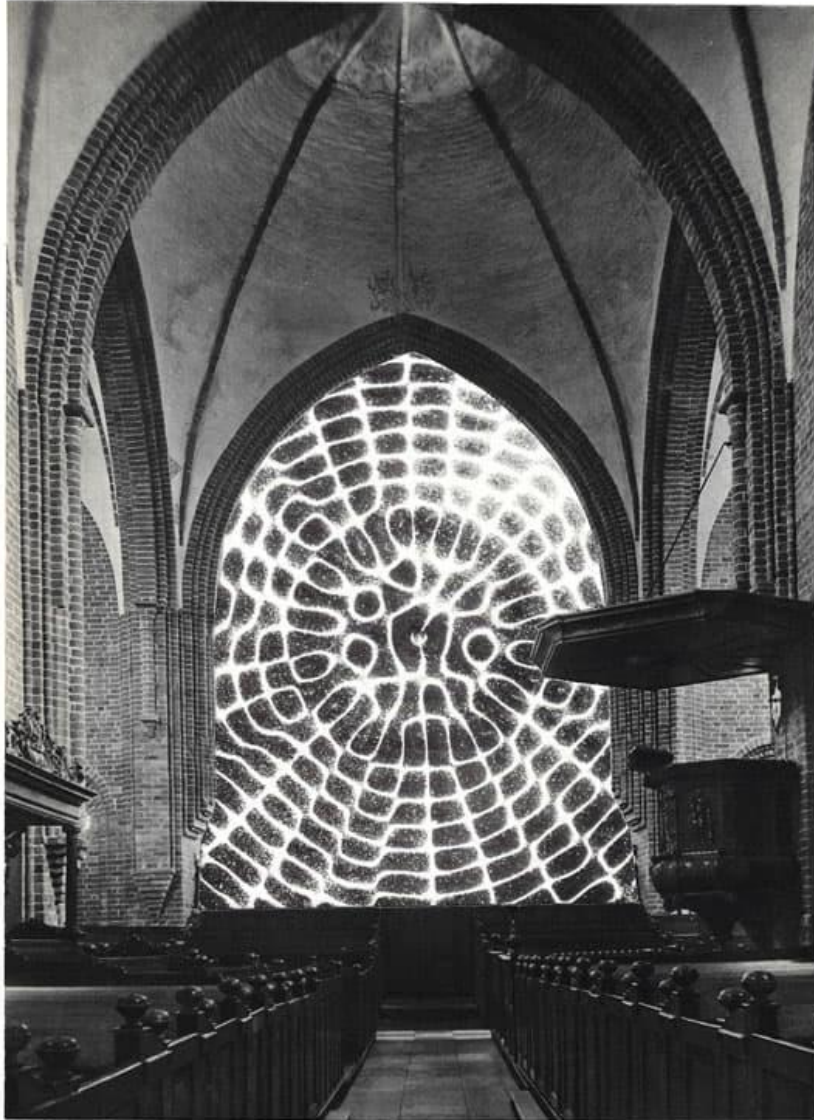
“We denken te veel in termen van ‘af’ en moeten daarom de financiering van gebiedsontwikkeling op een breder tijdspad plaatsen”. Het is een constatering die ook wordt gedaan door Pelzer. In zijn pamflet beschrijft hij hoe de hardnekkige praktijk van disconteren – een manier om kosten en baten af te zetten tegen de tijd – leidt tot kortzichtigheid.

Een grondexploitatie heeft gemiddeld een looptijd van tien tot twintig jaar. Aan de mogelijke voordelen die buiten deze afschrijftermijn vallen wordt in onze huidige modellen geen waarde toegekend.

Het voorbeeld van de *Grex* staat niet op zichzelf, het is slechts een van de dogma's in een systeem dat nog altijd uitgaat van het vooruitgangdenken. Uit het panelgesprek wordt duidelijk dat de doctrine van groei en vooruitgang nog altijd haar stempel drukt op het werk van planologen en stedenbouwkundigen.

Het uit zich in een drang – of liever gezegd dwang – om alle hoorbare stemmen tevreden te stellen met een positief getal onder de streep. De realiteit is dat dit streven naar vooruitgang vooral goed uitpakt voor de kortetermijnbelangen, waardoor de lange termijn het vaak moet ontgelden.

In het panelgesprek pleit Nanke Verloo, verbonden aan de programmagroep Urban Planning aan de UvA, daarom voor een heroverweging van de rol die planologen en stedenbouwkundigen innemen. Volgens Verloo moeten we conflict zien als inherent aan de afweging tussen de belangen van huidige en toekomstige generaties. Het zou volgens haar daarom productiever zijn om dit als gegeven te omarmen en daarnaar te handelen door in de rol van mediator te kruipen: de planoloog als bemiddelaar tussen het heden en de toekomst.

Holistisch denken: het omarmen van de onzekerheid / beeld auteur

De stelling van Verloo is voer voor discussie. De geveinsde rol van bemiddelaar wekt namelijk de indruk van onpartijdigheid. De vraag dient zich aan hoe houdbaar deze neutraliteit is. De harde realiteit is namelijk dat toekomstige generaties nog altijd tandeloos staan tegenover de roefbouw die wordt gepleegd. Dus nee, als arbiter langs de zijlijn staan fluiten volstaat niet.

Hoe de hernieuwde rol van ontwerpers en planologen wel moet worden ingekleed wordt niet helemaal duidelijk uit het gesprek, maar het zal onvermijdelijk gepaard gaan met ongemak. Het ongemak van het overdragen van de boodschap dat we de grens hebben bereikt en dat nu doorgroeien ten koste gaat van de mogelijkheden van toekomstige generaties.

Optreden als een obstructieve macht in de strijd tegen zelfzuchtige kortetermijnbelangen is niet de enige verantwoordelijkheid die we hebben als hoeders van de toekomst. Minstens zo belangrijk is het om invulling te geven aan wat we nu juist wél moeten doen.

Deze noodzaak wordt duidelijk als de kersverse Rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving Wouter Veldhuis de microfoon pakt. “Neem het voorbeeld van de Haarlemmermeer. Daar moet binnen vijf jaar een knoop worden doorgehakt over de radicale aanpassing van het watersysteem, om problemen die zich pas over vijftig jaar aandienen te voorkomen. Met een beetje pech is voor die tijd besloten om over te gaan tot de uitbreiding van Schiphol, een keuze die desastreus kan uitpakken omdat het de noodzakelijke ingrepen in de weg staat. Er is dus haast geboden.”

Deze keuzes raken alle facetten van de inrichting van ons land. Waar we wonen, recreëren en werken. Maar ook waar en welk voedsel we verbouwen en hoe we ons verplaatsen. De opgave is zo allesomvattend dat het verleidelijk is om te grijpen naar een blauwdruk als uitweg voor de complexe belangenafwegingen.

Het is een valkuil die we uit de weg moeten gaan volgens Veldhuis. De toekomst is omgeven met onzekerheid. Hoe verder we in de tijd kijken, des te groter de kegel van onzekerheid wordt. Roman Krznaric – filosoof en schrijver van het boek *The Good Ancestor* – stelt dat het komen tot de ‘juiste voorspelling’ niet de inzet moet zijn van langetermijnplanning. Het zou volgens Krznaric zinvoller zijn om “de onzekerheid te accepteren, die proberen te begrijpen en deel van onze redenering te maken.”

In lijn met deze opvatting stelt het nieuwe College van Rijksadviseurs (CRa) voor om een breed spectrum aan scenario’s voor de lange termijn te verkennen. “Geen stip op de horizon, maar een horizon vol stippen” luidt de mantra in de recent gepresenteerde agenda van het CRa.

Naast empathie, een goed afgesteld moreel kompas en het vermogen tot holistisch denken, is nieuwsgierigheid een onmisbare kerneigenschap in de omwenteling naar een cultuur van langetermijndenken. Een anekdote waarin Veldhuis vertelt hoe hij als net afgestudeerde ontwerper – samen met toenmalig minister voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer Jan Pronk – werkte aan de nooit aangenomen 5e Nota Ruimtelijke Ordening, blijft na afloop van de conferentie hangen.

Het staat naar mijn idee symbool voor een ontwerpcultuur waarin de nieuwsgierigheid van jonge generaties wordt omarmd. We zijn de toekomst uit het oog verloren en daarmee ook deze ontwerpcultuur. Intergenerationele gelijkheid begint bij de vertegenwoordiging van toekomstige generaties. Aan ons allen de taak om ze een plek te geven aan de tekentafels voor de 22e eeuw.

info

Daan de Jong is stedenbouwkundig ontwerper bij de gemeente Amsterdam en studeert daarnaast aan de Rotterdamse Academie van Bouwkunst. De beelden maakte hij voor een academieproject over kathedraaldenken.

Peter Pelzer, *Verantwoordelijk voor de toekomst. Op zoek naar een planologie van de lange termijn*, trancityXvaliz 2021, NL, p.77, isbn 978-94-93246-07-2

Het is essay is gratis te downloaden, een papieren exemplaar kan besteld worden bij de uitgever > [meer informatie](#)

Onder de titel *Agenda 2021-2024: de 22e eeuw begint nu* (pdf) worden de ambities van het College samengevat en wordt duidelijk hoe de Rijksadviseurs hun rol willen inkleden. In de komende periode organiseert het CRA een reeks brede ontwerpateliers om de fundamenten te leggen voor de 22e eeuw.